

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 14

Заснований в 1996 році

Рівне – 2001

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць:

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 14. — Рівне, РДГУ, 2001 р. — 154 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН

Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович**

(Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович**

(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович**

(заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович**

(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна**

(Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович**

(Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович**

(Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна**

(Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович**

(Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович**

(Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович**

(Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович**

(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович**

(Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович**

(заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету

(протокол № 8 від 30.03.2001 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 06 — 5.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2001

ПЕРЕДМОВА

Отже, спробуємо вибудувати модель діалогічного навчання уроків читання, базуючись на визначених позиціях.

З цією метою ми зробили спробу класифікації діалогів, використовуваних нами в структурі уроку.

- За **метою**: навчальні, розвивальні, виховні, розважальні.
- За **назвою**: бібліотечно-бібліографічні, літературознавчі, образно-художні, театралізовані, дискусії тощо.
- За **змістом** виучуваних на уроці творів (казки, легенди, вірша, байки, оповідання тощо).
- За **структурою** уроку читання (діалоги для перевірки домашнього завдання, сприймання нового матеріалу, закріплення тощо).
- За **формою**: дискусії, інтерв'ю, ігрові діалоги, письмові, внутрішні, малюнкові.

Таким чином, відображенням зазначених позицій, позитивних результатів навчання є усвідомлення того, що використання діалогу на уроці має бути зорієнтоване на:

- оновлення змісту навчання через введення літературознавчої пропедевтики та оригінальних текстів;
- спрямування навчання на зону найближчого літературного молодшого школяра;
- взаємозв'язок емоційно-образного, чуттєвого і логіко-діалогічного способів пізнання;
- систему засобів розвитку самостійного мислення молодших школярів через прилучення їх до літературної творчості;
- гуманний стиль спілкування, взаємин учня та учителя, формування потреби в опонентіві;
- дійове занурення у світ культури.

Отже, використання діалогів на уроці є дієвим засобом не лише формування конкретних читацьких навичок, засвоєння літературних знань, а й важливим чинником розвитку особистості молодшого школяра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волинець А. Психологічна сутність діалогу і гуманізація освітнього процесу / Міжнародний семінар з гуманістичної психології та педагогіки: Тези доповідей і повідомлень. – Київ – Рівне: Ліста, 1998. – С. 27-29.
2. Давидов В. Види обобщения в обучении. – М.: Педагогика, 1972. – 424с.
3. Кудина Г., Новлянская З. Психолого-педагогические принципы преподавания литературы в начальной школе. // Вопросы психологии. – 1989. – №4. – С.59-65.
4. Психологічні аспекти гуманізації освіти / За ред. Г.О. Балла. – Київ-Рівне, 1996. – 126с.
5. Рыбникова М. Очерки по методике литературного чтения. – М.: Просвещение, 1985. – 286с.
Одержано редакцією 12.01.2001.

УДК: 371. 04

О. М. ПЕТРУК

ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ

Багато в світі дивних див,
Та найдивніше з них – людина.
(Евріпід)

У молодшому шкільному віці починається складний процес формування особистості, закладається основа власного Я дитини. Та особистістю людина стає не відразу, вона визріває поступово, і в її формуванні неабияку роль відіграє мова. Потреба у спілкуванні, мовленні поряд з потребою у діяльності є визначальною в становленні особистості. Мова проникає у свідомість маленької людини і доносить до неї величезну частку інформації про зовнішній світ та закони його існування. Саме через мову дитина усвідомлює своє Я і потім наповнює його відповідним змістом.

Як же навчати мови так, щоб назавжди не позбавити дитину любові до рідної мови, щоб зберегти її творче начало і розвинути його? Очевидно, що потрібно добирати такі методи, прийоми і форми роботи, які стимулювали б учнів до виконання активної мовленнєвої, інтелектуальної,

емоційної діяльності, розвивали творче мислення школярів, допомагали їм пізнати красу рідної мови, збагнути її значення у житті кожної людини і народу в цілому.

Ідея про розвивальний характер вивчення мови в початковій ланці навчання неодноразово висловлювалась багатьма видатними українськими педагогами. Так К.Ушинський вважав, що найперше в дитини треба розвивати мовну здатність, яку називають Божим даром, дивом людської природи. В подальшому знайомити з багатством мови, зокрема з невичерпними можливостями лексики, і тільки потім подавати знання про мову у вигляді граматики. Утверджував цю ідею і В.Сухомлинський: "Безглуздо, потворно зводити, як ми це робимо, вивчення рідної мови до студювання граматики. Адже дитина розуміє найтонші відтінки рідної мови задовго до того, як вона довідається, що на світі є граматика. Отже, перше завдання школи - навчити добре мислити і говорити" (4). Для реалізації цього завдання особливе значення надається словесному вивченню мови, тобто роботі над словом, зі словом, збагаченню словника, розумінню образності, тонкої гри значень слова, адже дитяча думка розвивається в точному, виразному, емоційно-образному слові.

На сучасному етапі реформуванні освіти спостерігаємо активне обговорення, перегляд існуючих підходів до навчання рідної мови. М. Гармаш вважає, що тільки практичне засвоєння мови через свідоме опрацювання учнями найкращих текстів народної і літературної творчості, починаючи з молодших класів, дасть змогу виховати особистість, для якої любов до рідної мови - органічна потреба (2). Погоджуємося з думкою М. Степаненка і Н. Степаненко про те, що оволодіння мовою на комунікативних засадах - це не новація, так навчають мови в усьому цивілізованому світі (3). Перспективною в цьому плані, на наш погляд, є ідея М.Девдери, за якою рідна мова як предмет повинна увібрати в себе все, що стосується власне комунікації, синтезувати в певну цілісність і на цій основі формувати національне свідоме, духовно багату особистість, а тому в початковій школі рідна мова бачиться як синкретичний комунікативно-ігровий курс (1).

Одне з пріоритетних завдань, визначених Міністерством освіти України, – це виховання потреби у вивченні рідної мови. А як відомо, потреба виступає передумовою й результатом розвитку особистості:

потреба → мотив → діяльність → розвиток.

Тому для успішного виховання творчої мовної особистості слід звертати особливу увагу на формування стійких навчальних інтересів, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності учнів, на посилення творчого потенціалу діяльності, на розвиток наполегливості під час виконання творчих завдань.

Творчість - природна потреба кожної людини. Дитяча творчість - важливий складник шкільного навчання, оскільки сприяє інтелектуальному й емоційному розвитку. В процесі творчості дитина виявляє своє ставлення до навколишнього середовища, розвиває і вдосконалює навички чуття слова, володіння словом. Включення учнів в активну творчу діяльність відбувається шляхом підбору посильних, цікавих, досить різноманітних за змістом чи формою завдань, які спонукають до самостійних, активних роздумів, викликають інтерес до рідної мови, а отже, – і потребу у її вивченні.

Пропонуємо нашій увазі деякі завдання, які використовувалися на інтегрованих уроках української словесності.

- Продовжте думку:

Єдині в світі слова це - мама,

Слова, які живуть тільки взимку це - сніг,

Теплі слова це - сонце,

- Порівняйте слова. Доберіть до них епітети.

Хмаринка - ...

Хмара - ...

Хмарище - ...

Чи можна епітети до слова "Хмаринка" віднести і до слова "Хмарище"? Який настрій викликає у вас кожне з цих слів? Самостійно запишіть слова, які мали б різні відтінки, доберіть до них епітети.

- Опишіть як живу істоту вітер, місяць серпень, берізку.

- Доберіть до поданих висловів подібні за змістом поетичні. Наприклад:

Іде дощ - крапають сльози дощу; дощ розпустив свої коси;.....

Заходить сонце -....

Розцвітає квітка -....

- Напишіть, на що схожий кленовий листок, коли падає?
Листок падає, наче метелик тріпоче крильцями;....
- Складіть сценарій казки - кінофільму "Колобок повертається".
- Складіть рекламу улюбленої книжки.

Принагідне на уроках рідної мови проводилася робота з версифікації. Ці заняття проводилися під рубрикою "Повіршуймо разом". Вправи з віршування виконувалися учнями у певній послідовності у декілька етапів і мали на меті не лише навчити учнів добирати влучні рими, але й знайомили їх з окремими літературознавчими термінами, із засобами образотворення, вчили розуміти виражальні можливості мови. Спочатку дітям пропонувалися вправи на спостереження та аналіз мовного матеріалу (відшукайте рими;

з'єднайте рядки, які римується; підкресліть епітети;...). Потім учні самі добирали рими до окремих слів (гра "Літаюча рима"). В подальшому виконували більш складні завдання:

дописували вірш, у якому "загубилися" слова (вірш - буріме); добирали порівняння, епітети. На заключному етапі діти до поданого рядка складали свій, який би римувався з попереднім, використовуючи при цьому вже відомі їм засоби образотворення (гра "Римований ярмарок"), потім за поданими кінцевими словами дописували вірш, а вже після цього робили перші самостійні спроби віршувати. Зазначимо, що поетична творчість є показником високого рівня мовно-естетичного розвитку особистості. Звичайно, не кожна людина має природну обдарованість, схильність до літературної діяльності, і далеко не кожна дитина стане письменником. Та зрештою, це і не ставилося за мету. Набагато важливішим, на наш погляд, було подарувати дітям радість творчості, навчити їх спілкуватися, виражати себе у слові.

ПРО БАТЬКА

Я пишаюсь своїм батьком,
Дуже я його люблю.
Цілий день його чекаю.
Як прийде, то обніму.
Він для мене і опора,
Друг, порадник і касир.
В біді тато допоможе,
Бо у мене він один.

ВЧИТЕЛЬКА

Нас навчила вчителька
Читати і писати.
Буду я у вчительки
Все добре переймати.

КИЦЬКА

Є кицька в мене чепурна.
І дуже гарненька вона.
З братом моїм грається

І кожен день вмивається. (Рубан Аліна, 3 клас)

Практика доводить, що творчі завдання можна використовувати у будь-яких класах, і, навіть за короткий час така робота обов'язково принесе бажані результати - мовлення дітей стане багатшим, виразнішим, змістовнішим. Учні навчаються висловлювати власні судження, враження з приводу побаченого чи прочитаного, позбавляться трафаретності у викладенні думок, відчують багатозначність і невичерпність мовних засобів, збагнуть, що мовна індивідуальність виділяє людину як особистість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Девдера М. Буква вбиває, а дух оживляє (Апостол Павло) // УМЛШ - 2000. - №2. -С.64.
2. Дискусія "Методична наука і практика в сучасних умовах" (продовження) // Дивослово.-1999.- №1.-С. 51.
3. Степаненко М., Степаненко Н. Реформування освіти і деякі нові підходи до вивчення української мови в школі // Дивослово. - 1999. - №9. - С. 42.
4. Сухомлинський В. На трьох китах // Вибрані педагогічні твори : У 5 т. - К., 1977. -Т.5.-С.340.
Одержано редакцією 26.12.2000.

УДК: 371. 014

Н. А. ЗІНЧЕНКО

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ВІДНОШЕНЬ ЯК ІНТЕГРАТИВНА УМОВА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ РІЗНОВІКОВИХ ГРУП

За умов інтенсифікації навчально-виховного процесу та пошуків найбільш ефективних шляхів формування заданого соціумом типу особистості сучасного громадянина - патріота незалежної української держави постає проблема визначення основних інтегративних чинників, що забезпечують

ЗМІСТ

Передмова	3
Бех І. Д. Особливості традиційного етапу розвитку педагогічної науки	5
Воробійов А. М. Психодіаностика міжособистісних відносин учнів молодшого шкільного віку засобами практичних методик (внутрішньосімейний аспект)	7
Поніманська Т. І. Завдання гуманістичного виховання дітей дошкільного віку	15
Бричок Б. П. Проблема мети виховання в контексті сьогодення	18
Дичківська І. М. Моделі духовного розвитку дитини в зарубіжних педагогічних теоріях	21
Маліновська Н. В. С.Ф.Русова про оволодіння скарбами рідної мови на основі засобів народної педагогіки	23
Горонаха Н. М. Ознайомлення дошкільнят з валеологічними властивостями рослин ...	25
Яниур Л. А., Джиган Н. М. Формування інтересу до зображувальної діяльності у дітей різновікової групи	28
Борова В. Є. Модель корегування вад звукової культури мовлення старших дошкільників	33
Квак О. В. Гра, як засіб формування орфоепічної правильності мовлення дітей дошкільного віку	36
Яниур М. С. Професійна орієнтація учнів початкової школи в процесі трудового навчання	39
Сілков В. В. Вимоги до системи вправ при особистісно-орієнтованому формуванні поняття числа у молодших школярів	44
Крутій В. А. В.О.Сухомлинський про активізацію навчальної діяльності молодших школярів	50
Леценко Г. П. Комунікативно-орієнтоване вивчення рідної мови в початкових класах ..	54
Бучак Н. В., Макогончук М. Г. До питання адаптаційних можливостей учнів	57
Шутяк В. Г., Шутяк О. Ф. Про графічну підготовку учнів II класу	58
Літковець О. Д. Формування художньо-мовленнєвої діяльності дітей шестирічок на уроках “художньої праці”	63
Крет М. В. Музично-етичний досвід як важливий компонент формування морального світу учнів молодших класів	66
Манюк Л. В. Зміст, форми та методи формування активної громадської позиції школяра	69
Пальчевський С. С. Сугестопедичні підходи до навчання в діяльності та поглядах зарубіжних педагогів-класиків	71
Пасічник Я. А. Принципи дидактики математики та їх історичні корені	75
Крайчук О. В. Про принципи відбору змісту шкільного курсу математики	80
Кіндрат В. К., Нікітчук В. І. Василь Сухомлинський і патріотичне виховання школярів засобами фізичної культури	83
Іванова Л. І. Діалогічне навчання на уроках читання	89
Петрук О. М. Виховання творчої мовної особистості засобами української словесності ..	91
Зінченко Н. А. Формування культури відношень як інтегративна умова патріотичного виховання учнів різновікових груп	94
Філоненко М. М. Спостереження і спостережливість як активна форма пізнання навколишнього середовища	101
Трохимчук І. М., Марциновський В. П. Навчально-дослідницька робота як засіб наукового пізнання	105
Приймак О. П. Методика вивчення табличного додавання та віднімання в чотирирічній початковій школі	108
Якимчук Р. І. Проблемно-пошукові методи в навчанні шестирічних учнів	111
Свасьєв А. В. Вивчення стану здоров'я та деяких аспектів здорового способу життя серед підлітків Запорізької області	115
Колупаєва Т. Є. До проблеми вивчення “етнографії дитинства” в гуманітарному університеті	119
Пустовіт Н. А. Екологічне виховання школярів: проблеми цінностей	122

<i>Дем'янюк Т. Д., Гурінчук Л. Є.</i> Превентивне виховання дітей та молоді сільської школи в позаурочний час	125
<i>Пустовіт Г. П.</i> Екологічна освіта учнів у позашкільному закладі: теоретико-прикладний аспект	129
<i>Первушевська І. О.</i> Введення новітніх технологій в систему освіти та навчання в Україні	134
<i>Гавлітіна Т. М.</i> Національно-патріотичне виховання у позашкільному навчальному закладі	138
<i>Науменко Р. А.</i> Формування філософії здорового способу життя учнів у позашкільних закладах еколого-натуралістичного профілю	141
<i>Петренко О. Б.</i> Удосконалення професійної підготовки готовності вчителів до виховної діяльності у системі вищої освіти	146
Відомості про авторів	150

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 14

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Редактор Бричок Б. П.
Технічний редактор
КОМП'ЮТЕРНА ВЕРСТКА БОНДАРЯ А. М.

Здано до набору 20.01.2001 р. Підписано до друку 30.03.2001 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 18,56. Обл. вид. арк. 19,19. Замовлення № Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98,
тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 14. — Рівне, РДГУ, 2001р. — 154 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 5.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

ББК 74.20